

Välitön vaara ja kiireellisyyden arviointi lastensuojelun sosiaalityössä

VTM, kehittäjä-sosiaalityöntekijä Marja
Salonen, Pohjois-Suomen Lasten Kaste-hanke.

11.11.2015

Käsiteltävät teemat

- 1) Muutamia havaintoja aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta
- 2) Arvioinnin 10 sudenkuoppaa
- 3) Lastensuojeluilmoituksen perusteella tehtävä kiireellisyyden arviointi – vakavan kaltoinkohtelun tilanteita
- 4) Kotikäynnillä tehtävä arviointi

Tutkimustietoa

- Akuutti lastensuojelutyölle (ja myös sosiaalipäivystystyölle) on ominaista (Clifford and Williams 2002) mm.
 - Nopeat arvioinnit
 - Rajoitettu/ vähäinen informaatio
 - Vähäinen työntuki, mutta merkittävät vaikutukset asiakkaalle
 - Asiakkaaseen yleensä vain yksi kontakti, ei varsinaista asiakkuusprosessia
 - Lastensuojelun skenaarioiden luominen ei ole mahdollista yhdellä arvioinnilla
 - Keskeisiä haasteita asettavat väärän ja riittämättömän informaation perusteella tehtävät epätäydelliset ja hätiköidyt päätökset

Kotimaiset havainnot

- Vornanen (2007, 35) : Päivystysten lastensuojelutilanteissa tehtävä arviointi on yksi keskeinen kehittämisen kohde
 - -> Tutkimustietoa on niukasta saatavilla
 - Kollanus (2013, 73): riskienarviointimenetelmän avulla voitaisiin kehittää yhteinen linja kiireellisen sijoituksen arviointiin.
 - STM:n ” Toimiva lastensuojelu”-raportissa (2013, 69) : selvitystyöryhmä esittää toimenpidesuosituksenaan strukturoitujen, dokumentoitujen ja tutkimukseen perustuvien arviointimenetelmien käyttöönottoa sekä yhteisiä toimintamalleja lastensuojeluprosessin keskeisiin arviointivaiheisiin.

Kysely Oulun kaupungin lastensuojelun työntekijöille

- Mikä auttaisi kiireellisyyden arvioinnissa?
 - Yhtenäiset, strukturoidut kriteerit sekä jonkinlainen kiireellisyysjärjestys siitä mitä painotetaan (esim. lapsen ikä, toistuvat ilmoitukset)
 - Osa toivoi muistilistaa, mitä pitäisi osata kysyä/ tai huomiolistaa siitä, mitä ainakin pitäisi selvittää
 - Selkeitä toimintaohjeita ja yhteisiä sopimuksia toimintatavoista
 - Lapsen kuulemisen kehittämistä, listaa hyvistä kysymyksistä.
 - Ajantasaiset asiakirjat
 - Työparityöskentely, konsultaatiomahdollisuus
 - Matala kotikäyntikynnys

The action for child protection safe model (Chahine ym. 2013)

- Erityisenä arviointikohteenä vaarantavat olosuhteet, lapsen haavoittuva asema ja lapsen huoltajan kyky suojata lasta
- Keskeistä **välitön arvio** siitä, että onko lapsi turvassa vai ei
- ” Is the child unsafe right now and does something have to be done before the caseworker leave the home?”

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

(Broadhurst ym. 2010: Ten pitfalls and how to avoid them: What research tells us).

- **1) Arviointi perustuu riittämättömään informaatioon**
 - ” Early evidence bias”
 - -> tukeutuminen ensimmäiseen hypoteesiin sen sijaan, että hankitaan arviota tukevaa tai kumoavaa tietoa
 - Lastensuojelullisen huolen väärä ”luokittelu” voi johtaa siihen ettei lapsen suojele toteudu tai tehdään ”ylilyöntejä” ts. liian voimakkaita interventioita
 - Omien päätelmien kriittinen kyseenalaistaminen
 - Herkät tuntosarvet myös vähemmän ilmeisille kaltoinkohtelun merkeille

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Olenko avoin uudelle informaatiolle?
- Olenko yhä utelias ja tiedonhaluinen ts. kiinnostunut siitä, mitä näen ja arvioin?
- Miten varma olen siitä, että arviointini perustuu riittävään tietoon?
- Onko minulla aikaa kriittiselle reflektoinnille?
- Pitäisikö minun muuttaa käsitystäni käsillä olevasta tapauksesta?
- Mitä informaatio kertoo lapsen tilanteesta minulle?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **2) Ensikäden informaatiota ei ole kirjattu riittävän tarkasti, faktoja ei ole tarkistettu**
- Kriittisiä kohtia lastensuojelun arvioinnissa ovat informaation vaihdon tilanteet, puhelimitse, kasvokkain jne.
- Kaikkien osapuolten on varmistettava, että jaettu informaatio on varmasti oikein ymmärretty
- Tärkeätä erottaa havainnot, mielipiteet ja faktat
- Informaatiovirheiden välitön korjaaminen
- -> esim. asiakaskertomukseen kirjattu virheellinen tieto

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Olenko koonnut riittävästi informaatiota arviointia varten?
- Oletko korjannut epätäydellisen ja/ tai puutteellisen tiedon?
- Olenko tarkistanut informaation tarkkuuden ja paikkansapitävyyden?
- Onko informaatio ristiriitaista tekemäni arvioinnin kanssa?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **3) Arvioinnissa huomio keskittyy vain käsillä olevaan huoleen. Case-historia ja vähemmän näkyvissä olevat, ”sivumennen mainitut” huolenaiheet jäävät ilman huomiota**
 - Erittäin tärkeitä olisi luoda kokonaiskuva lapsen elämästä
 - Esim. case -kronologia, yhteenveto lapsen tilanteesta
 - Lastensuojelutyössä varsin yleistä ” aloitetaan alusta”
syndrooma”

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Mikä on huolestuttavin asia tapauksessa, ja jos se poistetaan, jääkö silti huolenaihetta?
- Olenko huolellisesti tutkinut case-historian vai pyrinkö olemaan välittämättä siitä/ kieltämään sen?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **4) Perheen, ystävien ja naapureiden tuottamalle tiedolle annetaan vähemmän painoarvoa kuin viranomaisten tuottamalle tiedolle**
- Tutkimusten mukaan perheen, ystävien, naapureiden ja anonyymien esille tuoma informaatio tulisi ottaa huomioon nykyistä paremmin tehtäessä lastensuojelullista arviointia lapsen tilanteesta.

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Miten arvioin vanhemman päihtymyksen? Voiko puhelun perusteella arvioida henkilön päihtymyksen astetta ja erityisestä henkilön kykyä huolehtia lapsestaan?
 - Reagoinko eri tavoin eri lähteistä tuleviin ilmoituksiin?
 - Miten tarkistan ilmoitukset?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **5) Työntekijät kiinnittävät liian vähän huomiota siihen, mitä lapset sanovat, miten lapset käyttäytyvät ja miltä lapset näyttävät**
 - Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla kokonaiskuva siitä, millaista lapsen perhe-elämä on
 - Tarpeeksi aikaa nähdä, keskustella ja havainnoida lasta

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Jos kyse on erityislapsesta (esim.kuuro lapsi), miten toteutan lapsen kanssa työskentelyn?
- Olenko saanut yhteyden /tavoittanut kaikki perheen lapset?
- Jos minulla ei ole ollut mahdollisuutta nähdä lasta (jos siihen on hyvä syy), olenko järjestänyt työni siten, että voin tavata hänet mahdollisimman pian?
- Mitä tiedän lapsesta? Tiedätkö mistä hän pitää, mistä hän ei pidä jne?
- Kuinka lapsi liikkuu? Konttaako hän, käveleekö?
- Millaista vanhempien yhteistyökyky on? Miten vanhemmat suhtautuvat sosiaalityöntekijän kertomiin huolenaiheisiin?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **6) Sitoutumisessa riskien arviointiin yhdessä vanhempien (tai muiden huoltajien/ hoitajien kanssa on puutteita**
 - Kotikäyntien tärkeys -> perhedynamiikan havainnointi, lapsen ja vanhemman suhteen havainnointi erityisen tärkeitä
 - Ennalta ilmoittamatta tehtävät kotikäynnit
 - Vanhempien yhteistyökyky ei ole tae siitä, että lapsi ei joudu kaltoinkohdelluksi
 - Avoin ja suora kommunikaatio asiakkuuden alusta alkaen
 - Vanhemman sukupuoli voi johtaa väärin arvionteihin

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Mikä on suhteeni vanhempiin/ vanhempaan ja kuinka se vaikuttaa tekemiini arviointeihin?
- Olenko harhaanjohtettavissa tai peloteltavissa?
- Tiedätkö keitä asuu/oleskelee asunnossa ja olenko miettinyt heidän suhdettaan lapsen ja mahdollisia riskejä lapselle?
- Tiedätkö ketkä aikuiset ovat lapselle tärkeitä?
- Olenko ymmärtänyt lapsen hyvinvoinnin kannalta todelliset riskit ja ymmärtänyt niiden merkityksen?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **7) Arvioinnissa keskitytään lapsen ikään, jonka vuoksi vanhempia lapsia jätetään vaarallisiin tilanteisiin ja olosuhteisiin.**
- Pienten lasten haavoittuvuus havaitaan helpommin ,ja vanhempien lasten suojelun tarve unohdetaan
- Erityistä huomiota tulisi kiinnittää ”vaikeasti autettaviin vanhempiin lapsiin”

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Arvioinko lapsen voimavarat liian optimistisesti?
- Olenko selvittänyt tarkasti nuoruusikäisen lastensuojelun historian? Esim. itsemurhayritykset, päihteiden käyttö jne.
- Miten suhtaudun eri ikäisiin lapsiin?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

8) Työntekijöiden tuki on riittämätöntä asiakastilanteissa, joissa kohdataan aggressiivisia, vältteleviä, ambivalentteja ja yhteistyöhaluttomia vanhempia

- Tutkimuksissa on havaittu, että sosiaalityöntekijät ovat haluttomia myöntämään pelon tuntemuksiaan työtovereilleen ja esimiehille
- Esimiehen ja johdon tuki on erityisen tärkeätä vaikeissa asiakastilanteissa

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Tunnenko oloni turvalliseksi kotikäynnillä?
- Mikäli koen turvattomuutta kotikäynnillä, mieti erityisesti mikä aiheuttaa turvattomuuden tunteen?
- Miten lapset selviytyvät perheissä, joissa on aggressiivista käyttäytymistä?

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **9) Arviointiprosessin aikana ammattilaiset eivät varmista, että kaikki ymmärtävät jaetun informaation. Oletetaan, että kaikki ovat ymmärtäneet informaation samalla tavalla**
- Katkokset informaation kulussa, kadonneet viestit, epätarkasti kirjatut tiedot
- Eri ammattiryhmien välinen epäluottamus, kunnioituksen puute
- Luottamuksellisuus avainasemassa

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Olenko avoin ja utelias uudelle informaatiolle?
- Tiedostanko oman ammatillisen roolini?
- Kuinka voin varmistaa, että välittämäni informaatio ymmärretään oikein?
- Tunnenko viranomaisten välistä yhteistyötä ja mm. salassapitoa sääntelevän lainsäädännön?

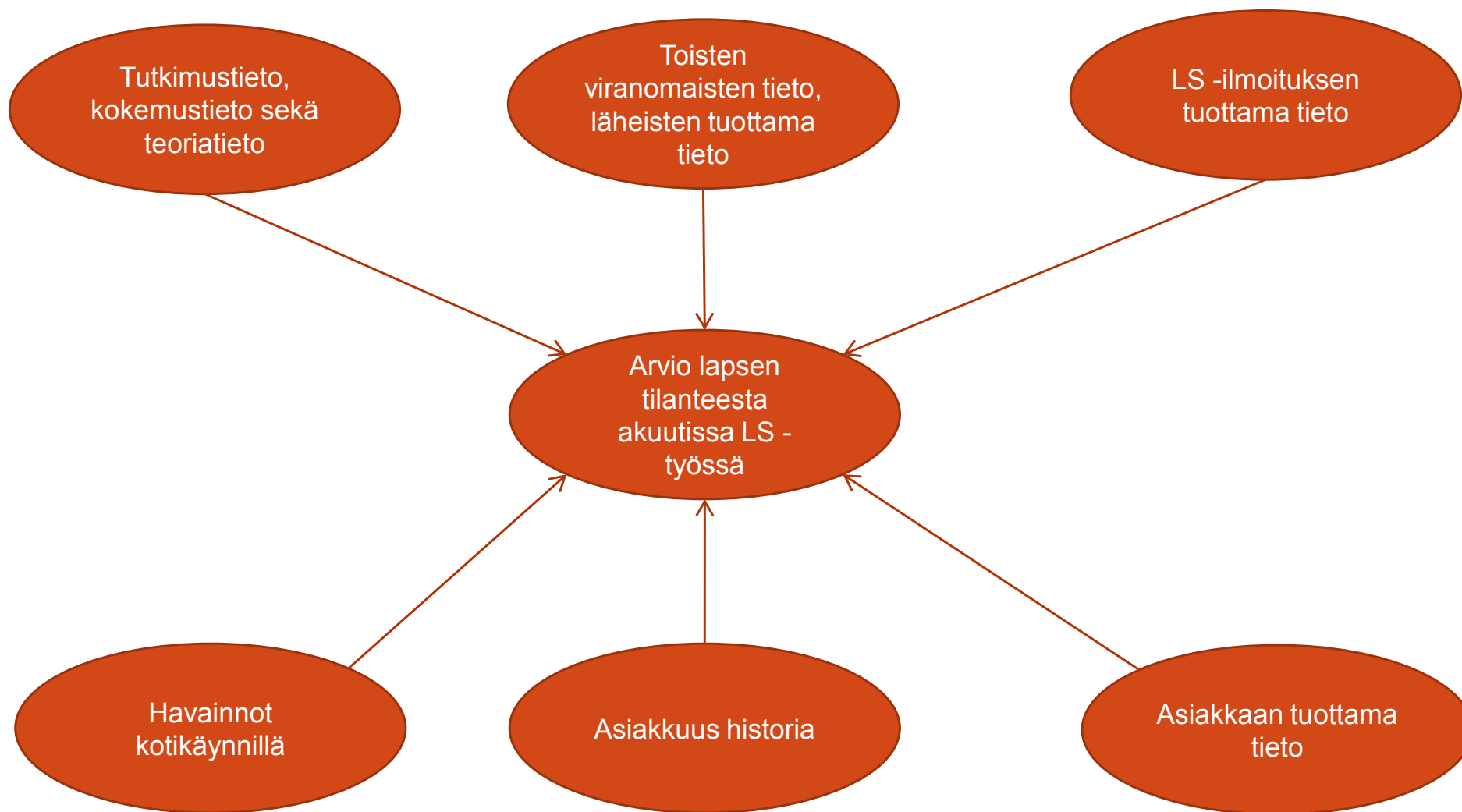
Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- **10) Viranomaisten vastuut ovat epäselviä. Asiakkaita voidaan ohjata palveluihin ilman seuranta. Moniammatillisen työskentelyn haasteet.**
- Toimimaton moniammatillinen yhteistyö on todettu yhdeksi keskeisimmistä ongelmista lastensuojelutyössä
- ”Aikuisten” palvelut eivät informoi lastensuojelua riittävästi
- Peruspalveluilla merkittävä rooli ns. riskiperheiden tunnistamisessa, lapset lipuvat ”verkoston” läpi

Arvioinnin 10 sudenkuoppaa

- Tiedätkö ketkä toiset viranomaiset työskentelevät perheen ja lapsen kanssa?
- Olenko ottanut huomioon toisten viranomaisten huolen lapsen tilanteesta?

Arvioinnin elementit

Lastensuojeluilmoitus ja kiireellisyyden arviointi

- Jokaisen ls- ilmoituksen / yhteydenottopyynnön sosiaalihuollon tarpeen arvioimiseksi kohdalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus arvioida lastensuojelullisen huolen kiireellisyys
- Sosiaalityöntekijöillä pitäisi olla yhtäläinen näkemys siitä, mitä kiireellisellä lastensuojeluasialla tarkoitetaan
- Kiireellisillä lastensuojeluasioilla tarkoitetaan niitä tilanteita, joissa lapsen suojaamisen tarve on akuutti ts. ei voida odottaa seuraavaan päivään
- Pääsääntöisesti kiireellisissä tilanteissa lapsen tilanne tulee selvittää kotikäynnillä tai tavata lapsi muutoin

Kiireellisyyden arviointi

- **Safety vs. Risk** (Risk assesment model for child protection in Ontario 2000)
- **Turvallisuus vs. riskien arviointi**
 - Turvallisuusarvioinnissa arvioidaan lapsen kehitystä ja turvallisuutta **välittömästi vaarantavia tekijöitä** kun taas riskienarviointi kohdistuu tulevien riskien ja kaltoinkohtelun arviointiin
 - ” The analysis of immediate safety helps evaluate the likelihood that a child may be in present danger”

Turvallisuusarviointi

- Turvallisuusarvioinnissa erotetaan:
 - 1) Lapsen kasvua, kehitystä ja turvallisuutta vaarantavat tekijät
 - 2) Suojaavat tekijät
 - 3) Turvaamistoimet
- => Onko lapsi välittömässä vaarassa?

Vakavan kaltoinkohtelun tilanteet, jotka pääsääntöisesti edellyttävät kotikäyntiä/ lapsen tapaamista

- **Lapsen vakava fyysinen kaltoinkohtelu** (esim. seuraavat tilanteet)
 - Ei-tapaturmainen vamma
 - Julma lapsen fyysinen rangaistus
 - Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Vakava lapsen psyykinen kaltoinkohtelu (esim. seuraavat tilanteet)

- Perheväkivalta tilanteet, joissa lapsi on sivustakatsojana, ns. kilpenä tai väliintulijana tai kohteena
- -> Perheväkivaltaan tulee aina puuttua!
- Vanhemman outo ja julma käyttäytyminen lasta kohtaan
- Huoltajan vakava mielenterveysongelma
- Huoltajan vakava päihdeongelma
- Liittyykö vanhemman elämäntapaan riskejä, kuten liikkuminen huumausaineiden käyttäjäpiireissä, rikollisuutta yms?.

Vakavan kaltoinkohtelun tilanteet ,jotka pääsääntöisesti edellyttävät kotikäyntiä/ lapsen tapaamista

- **Vakava perustarpeiden laiminlyönti** (esim. seuraavat tilanteet)
 - Lapsen aliravitseminen
 - Asumisolosuhteisiin liittyvät vakavat puutteet, kuten lämmityksen puuttuminen, eläinten jätökset, lapselle vaarallisia esineitä tai lääkkeitä ja huumeaineita lapsen ulottuvilla
 - Lapsen terveydenhoidon vakava laiminlyönti
 - Lapsen heitteillejätö

Vakavan kaltoinkohtelun tilanteet ,jotka pääsääntöisesti edellyttävät kotikäyntiä/ lapsen tapaamista

- **Lapsen/ Nuoren käyttäytyminen, joka aiheuttaa välittömän vaaran** (esim.seuraavat tilanteet)
 - Lapsen/ nuoren akuutti itsetuhoinen käyttäytyminen
 - Lapsen/ nuoren vakava päihtymys
 - Lapsen/ nuoren vakava aggressiivisuus muita kohtaan
- HUOM! Luettelo edellä mainituista tilanteista ei ole tyhjentävä! Kiireellisen sijoitus voi tulla arvioitavaksi muissakin kuin edellä mainituissa tilanteissa.

Priorisointiin liittyviä huomioita

- Lapsen haavoittuva-asema (mm. ikä, kehityksen aste)
- Lapsen kyky suojata itseään
- Lapsen kyky ymmärtää kaltoinkohtelun merkitys
- Aikaisempi historia fyysisestä kaltoinkohtelusta, toistuvia lastensuojeluilmoituksia koskien samaa huolta, esim. perheväkivalta
- -> Muista myös selvittää sisarusten tilanne
- Lapsen pelko vanhempaa kohtaan. Esimerkiksi lapsi ei uskalla lähteä koulusta kotiin
- Kotitaloudessa asuvien TAI/JA oleskelevien henkilöiden selvittäminen

Kiireellisyyden arviointi

- **KUN TEET KIIREELLISYYDEN ARVIOTA LASTENSUOJELUILMOITUKSESTA, TULEE POHTIA ERITYISESTI SEURAAVIA KYSYMYKSIÄ:**
 - **ONKO LAPSI TURVASSA KOTONA?**
 - **MITÄ VÄLITTÖMIÄ TURVALLISUUSUHKIA ON OLEMASSA?**

Kotikäyntikynnys ja kotikäynnillä tehtävä arviointi

- Kääriäinen (2007,123): ”sosiaalipäivystys - ja kriisityössä kotikäyntien merkitys korostuu, koska ne ovat työntekijöille lähes ainoita asiakkaiden kohtaamisen ja tilanteen arvioimisen paikkoja”
- Lapsen kaltoinkohtelu on yksityinen asia: se tapahtuu keittiöissä, olohuoneissa, lukittujen ovien takana, suljettujen ikkunoiden ja verhojen takana
 - -> Vakava kaltoinkohteluepäily edellyttää pääsääntöisesti aina kotikäyntiä
 - Kotikäyntikynnys ei saisi olla liian korkea
 - Kotikäynnin tarve arvioidaan aina tapauskohtaisesti

Kotikäynnillä tehtävä arviointi

- **Vauvat ja pienet lapset**

- Perushuolenpito

- Onko lapsi hoidetun oloinen? Millainen pienen vauvan iho?
- Pienten lasten epätyypilliset mustelmat tulee aina selvittää

- Mm. Miten vanhemmat reagoivat vauvan tarpeisiin ja käsittelevät vauvaa? Reagoivatko vanhemmat vauvan itkuun?

- Lapsen kehitystaso

- onko lapsen kehitys ikätasoista? Miten reagoi vieraisiin aikuisiin?

-> Tarkista aina perheen kaikkien lasten tilanne, vaikka lapset olisivat nukkumassa

-> Keskustele jokaisen lapsen kanssa ikätason mukaisesti, jos mahdollista. Kerro lapsille, miksi olet kotikäynnillä

-> Mikäli vanhemmat yrittävät kontrolloida sosiaalityöntekijän ja lapsen välistä keskustelua, dokumentoi asia.

Kotikäynnillä tehtävä arviointi

- **Kodin ilmapiiri/ perheen vuorovaikutus**
 - Millainen vuorovaikutus on vanhempien kesken?
 - Millainen vuorovaikutus on lasten ja vanhempien välillä?
 - Keneen lapset turvautuvat?
 - Onko ilmapiiri kotikäynnillä uhkaava? Onko väkivallan uhkaa olemassa?
 - Miten lapset käyttäytyvät kotikäynnin aikana?
 - Mitä lapset ja vanhemmat kertovat tilanteesta?
 - Ovatko lapset pelokkaita?
 - Miten lapset reagoivat aikuisen äänenkorottamiseen tai esim. aikuisen äkkinäisiin liikkeisiin?

Kotikäynnillä tehtävä arviointi

- **Kodin olosuhteet**

- Onko asunnossa eläinten ulosteita? Ovat perheen eläimet hoidettuja?
- Haiseeko asunnossa pilaantunut ruoka, kissan pissa ym.?
- Onko lattialla tilaa turvallista lasten olla ja leikkiä? Onko lattialla esim. teräviä esineitä/työkaluja, joihin lapsi voi satuttaa itsensä?
- Onko asunnossa tyhjiä pulloja, lääkkeitä tai huumausaineiden käyttövälineitä? Onko esim. lääkkeitä lapsen saatavilla?
- Onko lapsella ikätason mukainen sänky vai nukkuuko lapsi lattialla tai sohvalla?
- Pääseekö kaikkiin huoneisiin?
- Onko lapsella oma tila olemassa? Onko lapsella ikätason mukaisia leluja ja tavaroita?
- Onko perheen vuorokausirytmä iän mukainen?

Kotikäynnillä tehtävä arviointi

- Vanhempien/ nuoren psyykinen ja fyysinen vointi sekä mahdollinen päihtymys
 - Arvioi vanhemman päihtymyksen tilaa ulkoisten päihtymysten merkkien perusteella ja punnitse päihtymystä suhteessa lapseen ikään. Mitä pienempi lapsi, sitä matalampi on hyväksyttävä päihtymyksen tason aste. Puhalluta, jos mahdollista. Muista, että kenelläkään ei ole velvollisuutta puhalltaa alkometriin.
 - Arvioi huumausaineiden/ lääkkeiden väärinkäytön mahdollisuutta mikäli lapsen vanhempi/ hoitaja on tokkurainen tai sekava, mutta ei tuoksu alkoholille
 - Arvioi vanhemman/ nuoren psyykinen vointi: vakava psyykinen sairaus voi ilmetä mm. harhaisuutena, sekavuutena, aggressiivisuutena, itsetuhoisuutena
-> konsultoi mtt-puolta

Muuta huomioitavaa

- Kartoita lähiverkosto ja olemassa oleva viranomaisverkosto.
- Huomioi perheenjäsenten kielitaito. Muista, että käytettäessä muuta kieltä kuin henkilön äidinkieltä on olemassa väärinymmärryksen riski.
- Selvitä ketä asunnossa asuu/ oleskelee.
- Keskustele jokaisen lapsen kanssa ikätason mukaisesti.
- Käännä katse lapseen. Yritä kotikäynnillä mahdollisimman paljon tarkkailla lasta ja keskustella lapsen kanssa.

Lähteet:

- Broadhurts, Karen & Munro, Eileen (toim.): Ten pitfalls and how to avoid them. What research tells us. www.nspcc.org.uk/inform
- Chanine, Zeinab & Graham, J. Christopher & Pecora, Peter, J (2013) Safety and Risk assessment Frameworks: Overview and Implications for Child Maltreatment Fatalities. Child welfare Vol 92, No2.
- Kollanus, Janni (2013): Retoriikka ja riskien arviointi Tampereen sosiaalipäivystyksen tekemissä kiireellisen sijoituksen päätöksissä. Pro-gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto.
- Kääriäinen, Aino (2007): Kotikäynnillä lastensuojeluasioissa – havaintoja työstä ja tietämisestä. Teoksessa Pakarinen Eine (toim.) : Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopion yliopiston kirjasto 2007.
- Risk assesment model for child protection in Ontario (2000).
- Rounioja, Katja & Salonen, Marja (2014) : Katse Lapseen. Lastensuojelutarpeen kiireellisyyden arviointi Oulun kaupungin lastensuojelussa ja sosiaalipäivystyksessä. Tampereen yliopisto. Lastensuojeluun erikoistava täydennyskoulutus. Julkaisematon.
- Toimiva lastensuojelu (2013): Selvitystyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2013: 19. Helsinki.
- Vornanen, Riitta (2007): Arviointi lastensuojelussa. Teoksessa Pakarinen Eine (toim.): Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopion yliopiston kirjasto.